

مرکز رسیدگی به امور مساجد
شیوه نامه اجرایی طرح نهضت قرآنی

مقدمه

رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) می فرمایند:

«وَمَنْ أَحَبَّ الْقُرْآنَ فَلْيُحِبِّ الْمَسَاجِدَ»

«کسی که دوستدار قرآن است مساجد را نیز دوست دارد.» (مستدرک الوسائل، جلد ۳، صفحه ۳۵۵)

قرآن کلام خدا و مسجد خانه خدا است، هر دو جلوه ی نور خدا هستند. بین قرآن و مسجد پیوندی عمیق و ناگسستنی است، لذا دوستدار قرآن، دوستدار مسجد است و دوستدار مسجد دوستدار قرآن. اوج این پیوند را که در صدر اسلام جلوه ی بیشتری داشت، می توان در روایت زیر مشاهده نمود.

شخصی در مسجد شعر می سرود؛ پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) خطاب به آن شخص فرمود:

«إِنَّمَا نُصِبَتِ الْمَسَاجِدَ لِلْقُرْآنِ»

«مسجدها را برای قرآن خواندن ساخته اند.» (وسائل الشیعه، جلد ۳، صفحه ۴۰۳)

این گفتار نشانه اهمیت پرداختن به قرآن در مساجد است و بر این اساس می توان دریافت که از اصلی ترین کارکردهای مسجد که در مبحث مسجد طراز به آن پرداخته می شود، ایجاد زمینه ای برای فراهم شدن ارتباط با قرآن و در نتیجه فهم و درک آن می باشد.

اگر در مساجد جلسات تلاوت، حفظ و تفسیر قرآن عمومیت پیدا کند و دارای جاذبه و استمرار باشد، جامعه را دچار تحول فرهنگی بزرگی خواهد کرد و مساجد به عنوان پایگاه نشر فرهنگ قرآن و ایمان جایگاه حقیقی خود را بازمی یابد و عطر ایمان به خدا و قرآن از آن به مشام می رسد و جانها را حیاتی نو می بخشد.

امیر مؤمنان علی (علیه السلام) می فرماید:

«تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ، وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ رَبِيعُ الْقُلُوبِ، وَ اسْتَشْفُوا بِنُورِهِ فَإِنَّهُ شِفَاءُ الصُّدُورِ،

وَ أَحْسِنُوا تِلَاوَتَهُ فَإِنَّهُ أَنْفَعُ الْقِصَصِ»

«قرآن را بیاموزید که بهترین گفتار است، و آن را نیک بفهمید که بهار دلهاست، از نور آن شفا و بهبودی خواهید که شفا

سینه های بیمار است، و قرآن را نیکو تلاوت کنید که سودبخش ترین داستانها است.» (نهج البلاغه: خطبه ۱۱۰)

مساجد بهترین مکان ها برای بهره بردن از کلان الهی و تربیت نفوس قرآنی می باشد: مفاهیم، محتوا و روح آیات قرآنی به دلیل هم راستایی با ابعاد معنوی و روحانی مساجد موجب شده است تا مساجد بهترین بستر عرصه ارائه برای فعالیت های قرآنی محسوب گردد. و نیز شایسته است برنامه های قرآنی تنها به قرائت و ترجمه محدود نشود که در این صورت فعالیت های قرآنی از گستردگی و اثرگذاری عمیق بر اساس ذوق و سلیقه برخوردار نمی شوند. لازم است فعالیت های قرآنی در مساجد به روز شود تا در مقابل، حضور افراد با سلاطین و روحیات متفاوت فراهم شود.

لذا طرح نهضت قرآنی سعی در پررنگ کردن جایگاه قرآن و فعالیت های قرآنی در مسجد دارد. و به تمام ابعاد قرآن از جمله: حفظ، قرائت، تلاوت، مفاهیم و غیره می پردازد.

ضرورت اجراء

علیرغم اهمیت نقش قرآن در سبک زندگی اسلامی و همچنین جایگاه قرآن در فرهنگ مسجد، متأسفانه برنامه های قرآنی جایگاه مناسبی در برنامه های مسجد ندارد. و با توجه به جنبه های مختلف مواجهه و بهره گیری از کلام وحی، می بایست برنامه ای طراحی شود تا به صورت جامع بتوان نمازگزاران و اهالی مسجد را به یک و یا چند رشته از زمینه های قرآنی متصل نمود. مقام معظم رهبری در این خصوص می فرماید:

به شما جوانان عزیز توصیه میکنم اُنستان را با قرآن زیاد کنید؛ آن کسانی که با قرآن ارتباط پیدا کردند، قدر این ارتباط را بدانند؛ اگر با قرآن مأنوس شدیم، به قرآن نزدیک شدیم، مفاهیم قرآنی در دل ما توانست اثر بگذارد، آن وقت میتوانیم امیدوار باشیم که امت اسلام، عزت و عده داده شده از سوی خدای متعال را به دست خواهد آورد: **وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ؛** ۱۳/۰۳/۱۳۹۳

در چند سال گذشته مسئله تلاوت قرآن کریم در اکثر مساجد کشور تا حدودی تثبیت شده و زمان و جایگاهی مشخص را به خود اختصاص داده است. اما مسئله حفظ و تفسیر به شدت مورد غفلت قرار گرفته است. و این در حالی است که توصیه به همه جانبه نگری و بهره بردن از تمامی ابعاد این کلام الهی صورت پذیرفته است.

اهداف طرح

اهداف کیفی:

۱. نزدیک شدن به شاخص های مسجد طراز اسلامی در زمینه انس و ارتباط با قرآن
۲. ایجاد پایگاه هایی ثابت و مستمر برای تلاوت، حفظ و تفسیر قرآن
۳. آموزش مفاهیم و معارف قرآنی به جوانان و نوجوانان و کشف و پرورش استعداد های قرآنی
۴. توانمند سازی و تقویت استعدادهای قرآنی مسجد
۵. ارتقای سطح کیفی و کمی نقش قرآن در زندگی مردم
۶. ترویج سبک زندگی اسلامی با انس با قرآن و آموزش مفاهیم قرآنی به مردم

اهداف کمی :

۱. راه اندازی برنامه های ثابت آموزشی و تبلیغی حفظ، قرائت، تلاوت و مفاهیم قرآن کریم در مساجد
۲. تقویت و حمایت از تعدادی مسجد از بین مساجد موفق و نمونه ی استان تهران به عنوان مساجد الگوی قرآنی
۳. فرا گیر کردن برنامه بیان تفسیر قرآن در سطح مساجد استان (مانند برنامه تلاوت)
۴. کشف استعدادها و شرکت دادن برترین های مسجد در مسابقات قرآنی و کسب رتبه های برتر

اسناد بالادستی

۱. آیات و روایات
۲. دستورات و توصیه های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مد)
۳. ماده ۴ و ۵ برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴ - ۱۳۹۰)
۴. منشور توسعه فرهنگ قرآنی (مصوب ۱۳۸۸/۲/۲۲ در شورای عالی انقلاب فرهنگی به عنوان تلفیقی از همه طرح های ملی)
۵. برنامه راهبردی مرکز رسیدگی به امور مساجد

اصول حاکم بر طرح

۱. جامعیت طرح و نگاه به جنبه های مختلف بهره برداری از کتاب خدا
۲. تأکید بر استفاده از شیوه های متنوع و جذاب در فعالیت های قرآنی
۳. درگیر کردن همه ی اقشار نمازگزار با طرح و قابل استفاده بودن برای همه مردم
۴. حاکم کردن فضای نشاط آور قرآنی در مسجد

محورهای اجرای طرح

با عنایت به احادیث اهل بیت (علیهم السلام) و فرمایشات متعدد بزرگان دین که دلالت بر انس و ارتباط همه جانبه با قرآن کریم دارند، این طرح در نظر دارد ابعاد گوناگون بهره گیری از قرآن کریم را به صورت همزمان مورد نظر قرار دهد. به شکلی که مشتاقان کلام الهی و تشنگان زلال وحی در طول سال بتوانند به طور کامل با این کتاب آسمانی مأنوس باشند و به صورت تک بعدی با آن مواجه نشوند.

۱. تفسیر ۲. حفظ ۳. تلاوت و قرائت ۴. آموزش روش تفسیر	} محورهای اجرای طرح

۱. تفسیر

بایستگی تفسیر به ضرورت شناخت قرآن بازمی‌گردد. قرآن را باید شناخت و در زوایای آن کند و کاو کرد تا به ژرفا و درونمایه‌اش راه یافت و از رهنمودهایش پند گرفت. قرآن کریم در اهمیت تدبر و اندیشیدن در آیاتش سخن گفته است و مسلمانان را به مطالعه و تفکر در کلامش تشویق کرده است. در آیه ۲۹ سوره ص می‌فرماید:

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ (این کتابی مبارک است که آن را به سوی تو نازل کرده‌ایم تا در [باره] آیات آن بیندیشند، و خردمندان پند گیرند.)

از سوی دیگر، درست است که قرآن به زبان مردم نازل شده و کتابی مبین و آشکار است، اما به پیامبر گرامی (ص) دستور داده تا قرآن را شرح و توضیح دهد:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ. (و این قرآن را به سوی تو فرود آوردیم، تا برای مردم آنچه را به سوی ایشان نازل شده است توضیح دهی، و امید که آنان بیندیشند.) [نحل-۴۴]

زیرا فهمیدن ظاهر معانی غیر از تفسیر است. هر کس عربی را به خوبی بداند، ظاهر معانی را در می‌یابد، اما به ژرفای آن جز با تلاش و کوشش و در اختیار داشتن ابزار و دانش‌های لازم نمی‌رسد. گذشته از این، اگر کسی با دقت به مطالب قرآن توجه نماید درمی‌یابد که قرآن ویژگی‌هایی مخصوص به خود دارد که ضرورت تفسیر را در هر عصر و زمانی ایجاب می‌کند.

در این طرح با توجه به مقتضیات و شرایط مخاطبان و امکانات موجود، سه اقدام در دستور کار قرار خواهد گرفت.

الف) تفسیر ترتیبی

شیوه رایج در تفسیر قرآن از عهد تدوین تفسیر تاکنون تفسیر قرآن به ترتیب مصحف و تدوین قرآن، یعنی از سوره فاتحه تا سوره ناس، آیه به آیه و سوره به سوره، بوده است. به این شیوه از تفسیر، تفسیر ترتیبی گویند. نزدیک به همه تفاسیر پیشین، به همین شیوه به تفسیر پرداخته‌اند.

در این بخش، سوره‌هایی که بیشتر حاوی آیات اخلاقی هستند انتخاب می‌شوند. سپس تعدادی از اساتید مجرب و خوش بیان تفسیر بر مبنای محتوای معین، به بیان نکات تفسیری آیات در مساجد خواهند پرداخت.

ب) تفسیر موضوعی

تفسیر موضوعی روشی است برای تبیین یک موضوع با ملاحظه آیات هم‌موضوع و هم‌مضمون و نه هماهنگ با ترتیب و نظم موجود در قرآن. در تفسیر ترتیبی، فهم مدلول آیات قرآن یکی پس از دیگری به ترتیب مصحف است و در تفسیر موضوعی در جستجوی فهم و نظر قرآن حول یک سؤال یا موضوع است.

البته در اینجا شاخص‌ترین آیات در ۵۲ موضوع (به تعداد هفته‌های یک سال)، انتخاب می‌شود و محور بحث امام جماعت در طول هفته قرار می‌گیرد. این آیه در طول هفته در معرض دید نمازگزاران قرار می‌گیرد و امام جماعت هر شب به یک بخش تفسیری آن (آیات مرتبط، شأن نزول، روایات ذیل آیه و ...) می‌پردازد.

ج) آموزش روش تفسیر

با توجه به اینکه حمایت همیشگی از برگزاری کرسی‌های تفسیر مقدور نمی‌باشد، آموزش ائمه جماعات و روحانیون مستعد و علاقه‌مند در زمینه مهارت‌های بیان تفسیر می‌تواند عاملی برای گسترش کم‌هزینه و تضمین‌شده جریان تفسیر در مساجد باشد.

۲. حفظ

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) می فرمایند:

«أَعْنَى النَّاسِ حَمَلَةُ الْقُرْآنِ؛ مَنْ جَعَلَهُ اللَّهُ تَعَالَى فِي جَوْفِهِ. بى نیازترین مردم حافظان قرآن هستند؛ همان کسانی که خداوند متعال قرآن را در وجودشان جای داده است. (کنز العمال/ج ۱/حدیث ۰۲۲۶۱)

تشویق به حفظ قرآن کریم را می توان در فرمایشات بزرگان دین به خوبی مشاهده نمود. چنانچه مقام معظ رهبری می فرمایند:

برادران! شماها چرا قرآن را حفظ نمی کنید؟ شماها جوانید. والله مکرر اتفاق افتاده که با خودم فکر کرده ام و گفته ام که اگر ممکن باشد، هرچه دارم، بدهم و حفظ قرآن را بگیرم؛ ولی افسوس که ممکن نیست. در این سن، من دیگر نمی توانم قرآن را حفظ کنم. (بیانات معظم له ۱۳۷۰/۰۱/۲۲)

من قبلاً گفتم که در کشور ما حداقل باید یک میلیون نفر حافظ قرآن باشند. ... اما حالا ما هم امیدمان بیشتر شده و به جای یک میلیون، میگوئیم ان شاء الله ما باید ده میلیون نفر حافظ قرآن داشته باشیم. (بیانات معظم له ۱۱/۰۵/۱۳۹۰)

در این بخش نیز با توجه به مقتضیات و شرایط مخاطبان و امکانات موجود، دو شیوه از انواع روش های حفظ قرآن کریم، انتخاب و به یاری خداوند متعال اجرا خواهد شد.

الف) حفظ ترتیبی

شیوه رایج در حفظ قرآن در اکثر مراکز حفظ قرآن است که به ترتیب مصحف و تدوین قرآن، یعنی از سوره فاتحه تا سوره ناس، آیه به آیه و سوره به سوره، بوده است.

در این بخش پس از انتخاب تعدادی از مساجد مستعد که زمینه اجرای این طرح را دارند، با کمک بنیاد بین المللی حفظ قرآن کریم تعدادی از اساتید مجرب را شناسایی کرده و پس از ابلاغ برنامه به مساجد، بر مبنای شیوه نامه پیوست، اجرایی خواهد شد.

ب) حفظ موضوعی

حفظ موضوعی روشی است برای حفظ آیات با توجه به موضوع و مضمون و نه هماهنگ با ترتیب و نظم موجود در قرآن.

در این بخش طرح در راستای بخش تفسیر موضوعی، شاخص ترین آیات در ۵۲ موضوع (به تعداد هفته های یک سال)، انتخاب می شود و محور بحث امام جماعت در طول هفته قرار میگیرد. این آیه در طول هفته در معرض دید نمازگزاران قرار می گیرد و طبیعتاً با مشاهده مستمر در طول هفته و با تکرار در بعد از هر نماز و نیز با پرداختن هر شب امام جماعت به آن در قالب تفسیر، خود به خود زمینه حفظ آیات پدید می آید.

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ * لِيُؤْفِقَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

کسانی که کتاب الهی را تلاوت می‌کنند و نماز را به پای می‌دارند و از آن چه به آنان روزی داده‌ایم، پنهان و آشکار انفاق می‌کنند، تجارتی [پر سود] و بی زیان و خالی از کساد را امید دارند. [آن‌ها این اعمال صالح را انجام می‌دهند] تا خداوند اجر و پاداش کامل به آن‌ها دهد و از فضلش بر آن‌ها بیفزاید که او آمرزنده و شکرگزار است.. (فاطر، آیات ۲۹-۳۰)

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) در وصیتی به امیرالمؤمنین (علیه السلام) فرمودند:

وَعَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ عَلَى كُلِّ حَالٍ . يَا عَلِيُّ! بَرْتُو بَادَ كَمَا فِي حَالِ قُرْآنِ تِلَاوَتِ كُنِي . (اصول کافی ۷/۷۹)

قال الامام الباقر (علیه السلام):

إنما شيعئة علي كثيرة صلاتهم و كثيرة تلاوتهم القرآن . شيعيان علي زیاد نماز می خوانند و زیاد قرآن تلاوت می کنند . (صفات الشيعه، ص ۱۶۷)

پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) :

مَنْ اسْتَمَعَ إِلَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ كَتَبَتْ لَهُ حَسَنَةً مُضَاعَفَةً ، وَمَنْ تَلَا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هر که به یک آیه از کتاب خدا گوش دهد، برایش ثوابی دو چندان نوشته شود و هر که یک آیه از کتاب خدا تلاوت کند، روز قیامت آن آیه نوری برای او باشد. (کنز العمال : ۲۳۱۶ منتخب میزان الحکمة : ۴۶۰)

مقام معظم رهبری نیز در این خصوص می‌فرمایند:

دأب و فکر من این است و می‌خواهم در جامعه‌ی ما کاری بشود که برای قراء قرآن منبر بگذاریم و همچنان که الان وعظ منبر می‌روند، قاریان قرآن هم منبر بروند و مثلاً نیم ساعت قرآن بخوانند و مردم آن زلال کلام الهی را مستقیم از او بشنوند و دل‌هایشان بلرزد و اشک بریزند و موعظه بشنوند و بلند شوند و بروند، ولی ما حالا قرآن کریم را فقط مقدمه‌ی سخنرانی قرار داده ایم. (فرمایشات معظم له ۱۳۷۰/۱۰/۲۲)

کرسی‌های تلاوت برنامه ثابت و مستمر مسجد است که هر ماه از ۱ تا ۲ جلسه ۲۰ الی ۴۰ دقیقه‌ای برگزار می‌گردد. این جلسات که با قرائت آیات کلام الله مجید توسط یک قاری معتبر و خوش صدا و توضیح چند دقیقه‌ای امام جماعت در خصوص آیات تلاوت شده همراه است، می‌تواند زمینه انس بیشتر مردم با کتاب الهی را فراهم نماید. چنانچه اگر این سنت حسنه مانند قرائت هر شب یک صفحه قرآن، فراگیر شده و گسترش یابد، موجب برکات بسیار و جذابیت‌های معنوی فراوان در مسجد و محل خواهد شد.

نکته‌ها:

- ❖ در طول دوره‌های مختلف برگزاری هر یک از محورهای طرح، به مرور استعدادهای قرآنی و علاقمندان به کسب آموزش‌های تخصصی در هر یک از رشته‌های قرآنی شناخته می‌شوند. در اینجا باید هماهنگی لازم با مراکز تخصصی آموزش قرآن کریم به عمل آمده و افراد نخبه و دارای زمینه‌ی پیشرفت جهت ادامه مسیر آموزشی به این مراکز معرفی گردند.
- ❖ در پایان دوره‌ها نیز به جهت ایجاد انگیزه و تشویق نمازگزاران و به خصوص جوانان و نوجوانان به شرکت در طرح، مسابقات متناسب با محور مورد نظر برگزار می‌شود. به صورتی که مرحله اول مسابقه در سطح ناحیه و در پایان هر دوره از طرح، مسابقات استانی نیز برگزار می‌گردد. و از نفرات برتر تقدیر مناسب به عمل خواهد آمد.

۱. تفسیر:

الف: تفسیر ترتیبی:

- **سور منتخب:** سوره های حجرات و لقمان
- **نحوه اجرا:** ائمه جماعات توانمند و خوش بیان و یا اساتید مجرب تفسیر، با نظارت و تأیید مدیران محترم نواحی به بیان نکات تفسیری آیات می پردازند.

- **سطوح زمانی و مکانی:** از ابتدای ماه شعبان ← ۳۱۳ مسجد در استان تهران هر هفته یک جلسه برگزار گردد.

ب: تفسیر موضوعی: (سبک زندگی قرآنی)

- **نحوه اجرا:** کتابچه ای شامل آیات منتخب و مطالب تفسیری مورد استفاده ائمه محترم جماعات تهیه می گردد. هرآیه در قالب پوستر طراحی می گردد و جهت نصب در معرض دید نمازگزاران در اختیار امام جماعت قرار می گیرد.

- **سطوح زمانی و مکانی:** از ابتدای ماه شعبان ← همه مساجد استان تهران در تمام طول سال ← ۵۲ آیه در ۵۲ هفته (هر هفته یک آیه) ← ۳ جلسه در هفته ← ۵ الی ۱۰ دقیقه بین دو نماز

ج: آموزش روش تفسیر:

- **نحوه اجرا:** در هر ناحیه یک دوره روش تفسیر با هدف ترغیب و ایجاد انگیزه برای ائمه جاعت برگزار میگردد. برگزیدگان ضمن دریافت کمک هزینه، با اخذ گواهی وارد دوره های تکمیلی می گردند.

- **سطوح زمانی و مکانی:** در طول سال ۹۴ و در سطح نواحی برگزار می گردد.

- **مخاطبین:** حداقل ۲۰۰ نفر از ائمه جماعات

۲. تلاوت:

- **نحوه اجرا:** در برنامه کرسی تلاوت بعد از نماز مغرب و عشاء، ابتدا امام جماعت در ۵ دقیقه شرح مختصری از آیاتی که قرار است تلاوت شود را بیان میدارد و سپس تلاوت آیات در مدت حدوداً ۲۰ دقیقه توسط یکی از قراء ممتاز انجام می شود.

- **سطوح زمانی و مکانی:** از ابتدای ماه رجب ← ۳۱۳ مسجد در استان تهران | یا ۲ جلسه در ماه ← ۲۰ دقیقه بعد از نماز

الف: حفظ ترتیبی:

- **نحوه اجرا:** مساجدی را که زمینه اجرای این طرح را دارند، انتخاب می شوند. سپس با کمک بنیاد بین المللی حفظ قرآن کریم تعدادی از اساتید مجرب شناسایی شده و پس از ابلاغ برنامه، به مساجد منتخب، اعزام می گردند.

- **سطوح زمانی و مکانی:** نیمه دوم سال ← ۴۰ مسجد در شهر تهران
بعد از اخذ گزارش دوره های تهران ← در مساجد منتخب استان

ب: حفظ موضوعی:

- **نحوه اجرا:** همزمان با بیان تفسیر موضوعی، آیات منتخب در طول هفته در معرض دید نمازگزاران قرار می گیرد و طبیعتاً با مشاهده مستمر در طول هفته و با تکرار در بعد از هر نماز و نیز با پرداختن هر شب امام جماعت به آن در قالب تفسیر، خود به خود زمینه حفظ آیات در ذهن افراد پدید می آید.

- **سطوح زمانی و مکانی:** از ابتدای ماه شعبان ← همه مساجد استان تهران
در تمام طول سال ← ۵۲ آیه در ۵۲ هفته (هر هفته یک آیه)